

تبیین مفهوم زمان و ویژگی های آن در حکمت متعالیه

www.kelab.ir

نویسنده:

نسرین حاجیلو

سرشناسه: حاجیلو، نسرین، ۱۳۷۲-

عنوان و نام پدیدآور: تبیین مفهوم زمان و ویژگی های آن در حکمت متعالیه/ نویسنده نسرین حاجیلو.

مشخصات نشر: قم: میراث ماندگار، ۱۴۰۳.

مشخصات ظاهری: ۲۵۲ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۴-۲۸۸-۶

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۴۸.

موضوع: زمان - فلسفه؛ Time - Philosophy؛ حکمت متعالیه؛ Transcendent philosophy

حرکت (فلسفه)؛ * Motion (Philosophy)؛ حرکت جوهری؛ * Substantial movement

رده بندی کنگره: BD۶۳۸

رده بندی دیویی: ۱۱۵

شماره کتابشناسی ملی: ۹۸۲۹۹۲۸

اشارات میراث ماندگار

■ نام کتاب: تبیین مفهوم زمان و ویژگی های آن در حکمت متعالیه

□ نویسنده: نسرین حاجیلو

□ ناشر: میراث ماندگار

□ نوبت چاپ: اول ۱۴۰۳

□ چاپخانه: مبین

□ شمارگان: ۵۰ جلد

□ قیمت: ۲۵۰,۰۰۰ تومان

□ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۴-۲۸۸-۶

مرکز پخش:

قم، خیابان معلم، ساختمان ناشران، طبقه ۲، واحد ۳۱۸

تلفن: ۰۲۵۳۷۸۴۲۳۹۸

فهرست مطالب

۱۱.....	مقدمه
۱۴.....	فصل کلیات
۱۵.....	مفهوم شناسی
۱۵.....	۱- مفهوم شناسی زمان
۱۷.....	دوم) زمان در اصطلاح
۱۸.....	سوم) مفاهیم مشابه زمان
۱۸.....	دهر
۱۹.....	معنای دهر
۲۰.....	دیدگاه فلاسفه
۲۴.....	اقسام دهر
۲۶.....	سرمد
۲۶.....	معنای سرمد
۲۹.....	۲- مفهوم شناسی حرکت
۳۱.....	حرکت در اصطلاح فلاسفه
۴۰.....	لوازم حرکت
۵۳.....	نحوه وجود حرکت
۵۷.....	حرکت قطعی
۵۹.....	۳ معرفی اجمالی حکمت متعالیه
۶۰.....	نگاهی گذرا به زندگینامه ملاصدرا
۶۱.....	حکمت متعالیه

۶۵	آثار ملاصدرا.....
۶۷	دستاورد های ملاصدرا.....
۶۸	فصل اول: بیان حقیقت زمان.....
۶۸	و براهین اثبات آن.....
۶۹	ا) «زمان» در گذر زمان.....
۶۹	۱- زمان در ایران باستان.....
۷۲	۲- زمان در اسطوره‌های یونانی.....
۷۷	۳- زمان در فلسفه افلاطون.....
۷۹	۴- زمان در فلسفه ارسطو.....
۸۴	۵- زمان در فلسفه افلوپین.....
۹۱	۶- زمان در فلسفه ابن سینا.....
۹۶	۷- زمان در فلسفه شیخ اشراق.....
۹۹	۸- زمان در عقیده متکلمان.....
۱۰۶	ب) بیان ماهیت و حقیقت زمان و اختلاف حکماء در مورد آن.....
۱۵۰	ج) براهین وجود زمان.....
۱۵۱	۱- برهان بر طریقۀ طبیعیون.....
۱۵۸	۲- برهان بر طریقۀ الهیون.....
۱۶۵	فصل دوم: ویژگی‌های زمان.....
۱۶۵	و فروع آن.....
۱۶۶	ا) بحث آن و عمدش.....

۱- تعریف آن	۱۶۶
۲- اقسام آن	۱۶۶
اول) کیفیت وجود «آن مفروض»	۱۷۲
دوم) کیفیت وجود «آن سیال»	۱۷۳
۴- نحوه عدم «آن»	۱۷۶
۵- «آن» شمارش‌گر زمان	۱۸۲
۶- پی‌درپی آمدن آنات، محال است؛	۱۸۴
ب) ویژگی‌های زمان	۱۸۶
۱- هر حرکتی، زمان ویژه خود دارد.	۱۸۶
۲- نسبت زمان به حرکت، نسبت معین به مبهم است.	۱۸۹
۳- زمان جزء نخستین و جزو آخرین ندارد (ابتدا و انتها ندارد)	۱۹۰
۴- هیچ چیز بر ذات زمان، تقدم زمانی ندارد جزء باری تعالی.	۱۹۶
۵- فاعل زمان باید دارای دو جهت و جنبه باشد.	۲۰۳
ج) در بحث «حرکت جوهری»	۲۰۵
۱- مقولات ده گانه	۲۰۵
اول) تقسیم بندی مقولات:	۲۰۵
دوم) حرکت در مقولات:	۲۰۸
چهارم) مقوله‌های نامناسب برای وقوع حرکت:	۲۱۱
پنجم) عدم حرکت در جوهر	۲۱۴
۲- اثبات حرکت جوهری	۲۱۵
برهان:	۲۱۸
۳- موضوع حرکت جوهری	۲۱۹

- ۲۲۱..... ۴- نتایج متفرع بر حرکت جوهری
- ۲۲۲..... ۵- رابطه زمان و حرکت جوهری
- ۲۲۴..... (د) حدوث و قدم
- ۲۲۴..... ۱- تعریف حدوث و قدم
- ۲۲۶..... ۲- اقسام حدوث و قدم
- ۲۲۷..... (اول) حدوث و قدم ذاتی
- ۲۲۸..... (دوم) حدوث و قدم دهری
- ۲۳۰..... (سوم) حدوث و قدم به حق
- ۲۳۱..... (چهارم) حدوث و قدم اسمی
- ۲۳۲..... پنجم) حدوث و قدم زمانی
- ۲۳۳..... ۳- آیا زمان حادث است یا قدیم؟
- ۲۳۳..... (اول) دیدگاه متکلمان
- ۲۳۶..... (دوم) دیدگاه حکماء
- ۲۳۷..... (سوم) دیدگاه ملاصدرا
- ۲۳۸..... ۴- مسئله حدوث عالم نزد صدرالمتهلین
- ۲۴۲..... نتیجه گیری
- ۲۴۵..... فهرست منابع

مقدمه

پرسش‌های علمی و فلسفی، بیان‌گر درگیری‌ها و گرفتاری‌های بشر است، تنگناها و معضلاتی است که آدمی گرفتار آن‌هاست و برای فهم و حل آن‌ها تلاش می‌کند. خلل‌ها و خلأهای زندگی خود را به صورت آرمانی و ایده آن مطرح می‌کند تا از این مجرا، آرامش نسبی را برای خود فراهم آورد. آدمی از یک طرف به گذشته‌ای می‌نگرد که دیگر از آن نصیبی ندارد و از طرف دیگر به آینده نامطمئنی می‌نگرد که در اضطراب تحقق و عدم تحقق آرمان‌ها و آرزوهای خویش است. بهر دو گذری و کوتاهی عمر، به مرگی که فراروی اوست؛ می‌اندیشد، به تعبیراتی که در خود و محیط اطراف اوست، می‌نگرد. از همین تنگناها، زمان به یک معما برای اندیشیدن بدل می‌شود و مفاهیمی چون تاریخ، ابدیت و ازلیت را به پیش می‌کشاند. حتی باید ادعا کرد که همین تأملات فلسفی است که موجب توجه انسان به زوایای دیگر زمان گشته و نگرش‌های علمی و فیزیکی را برای آن فراهم می‌آورد.

زمان همانند سایر مسائل فلسفی با توجه دقیق فلاسفه شروع شده و خود را در قالب علوم دیگر ظاهر نموده است. زمان توجه اندیشمندان را به

خوبی به خود متوجه ساخته و مطالعه زمان به عنوان یکی از مهمترین وظایف فلسفی باقی مانده است. فیلسوف این وظیفه را نه به عنوان امری بیرون از زندگی عادی، بلکه به این علت که جزء حیاتی هر تلاش فلسفی، برای فهم سیمای ذاتی تغییر که ما نیز متعلق به آن هستیم، است، می‌پذیرد.

زمان، مسأله‌ای است که علاوه بر فلسفه، جایگاه مهمی در هنر و علم معاصر به خود اختصاص داده است. امری است که هیچ اندیمندی هیچ‌گاه و در هیچ دوران و نظام فلسفی، خود را بی‌نیاز از تأمل پیرامون آن ندیده است. از این جهت مبحث زمان نقطه تلاقی بسیاری از اندیشه‌ها و سخن فلسفی محسوب می‌شود و اگرچه مفهومی همگانی و به ظاهر عامه دارد اما حقیقت آن از ناآشنا ترین و ناشناخته‌ترین امور زندگی است. همان‌گونه که سرنوشت آدمی در بستر زمان مبهم و نامعلوم است، سرنوشت زمان نیز در تفکر و اندیشه آدمی، مبهم می‌باشد. هرکس به نحوی با آن روبرو شده، از آن تصویری ارائه کرده و پاسخگوی معضلات و مشکلات آن شده است که بایستی این تحول و تطور زمان را در اندیشه‌های اندیشمندان به تصویر بکشیم.

سؤالات بسیاری در مورد زمان، ذهن اندیشمندان و فلاسفه را در طول سالیان متمادی به خود مشغول می‌کرد و آن‌ها همواره در پی یافتن جواب به سؤالات خود بودند: زمان چیست؟ آیا وقتی خدا بود زمان هم بود؟ آیا

اساساً زمان مخلوق است یا نه؟ آیا زمان پیش از آفرینش عالم بود یا بعد از آن چگونه می‌توان زمان را به آسانی مورد شناسایی قرار داد، در حالی که زمان هر لحظه در خود آغاز و بی‌درنگ در خود پایان می‌یابد. سپس ضرورت دارد مسأله فلسفی نیست بلکه با تمام مسائل دینی ارتباط دارد. بشر در طول تاریخ به زمان با بُعد اعتقادی، اجتماعی می‌نگریست و اعتقادات دینی چون زمان همان واجب الوجود بالذات است و ازلی و ابدی است. در زندگی اجتماعی و روابط بشر در میان یکدیگر اثر می‌گذاشت.

این تحقیق که با روش کتابخانه‌ای - توصیفی نگاشته شده است، شامل کلیات و دو فصل می‌باشد. در قسمت کلیات مفهوم شناسی زمان، حرکت و معرفی حکمت متعالیه آورده می‌شود. در فصل اول، دو بحث در مورد اقوال مختلف حکماء در مورد زمان و ادله‌ای که بر آن نقل کرده‌اند، پرداخته می‌شود و سپس نظر صدرالمتألهین در این زمینه بیان می‌گردد که او با استفاده از حرکت جوهری، نوآوری جدیدی انجام داده است، سپس ادله و براهین اثبات زمان ذکر می‌گردد. نهایتاً در فصل دوم، مطالبی در باب ویژگی‌های زمان، رابطه زمان با حرکت جوهری و مسئله حدوث و قدم زمان و عالم آورده می‌شود.